ACUMEN: INTERNATIONAL JOURNAL OF MULTIDISCIPLINARY RESEARCH
ISSN: 3060-4745 IF(Impact Factor)10.71 / 2025 Volume 3, Issue 10

ISLOM FALSAFASIDA INSON KAMOLOTI VA MA'NAVIY-AXLOQIY QADRIYATLARNING AHAMIYATI

Muallif: Mamatqulova Nilufar Xusanovna
Ta'lim muassasasi: Toshkent davlat tibbiyot universiteti Termiz filiali

Annotatsiya

Ushbu maqolada Islom falsafasida inson kamoloti, ma'naviy-axloqiy qadriyatlar, aql va e'tiqod munosabatlari hamda komil inson g'oyasining falsafiy mazmuni tahlil qilinadi. Shuningdek, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino va Abu Homid G'azzoliy kabi mutafakkirlarning inson tarbiyasi, axloqiy yetuklik va baxt-saodat haqidagi qarashlari o'rganiladi. Islom falsafasining zamonaviy jamiyat ma'naviy hayotidagi o'rni va ahamiyati ham yoritiladi.

Kalit so'zlar: Islom falsafasi, inson kamoloti, ma'naviyat, axloq, aql, e'tiqod, Forobiy, Ibn Sino, G'azzoliy, komil inson.

Kirish

Islom falsafasi jahon falsafiy tafakkuri tarixida muhim o'rin tutadigan ilmiy-ma'naviy meroslardan biridir. U insonning borliqdagi o'rni, hayotning mazmuni, bilimning mohiyati, axloqiy mas'uliyat, adolat va baxt-saodat kabi muhim masalalarni o'rganadi. Islom falsafasi diniy e'tiqod, aqliy mushohada va axloqiy tafakkur o'rtasidagi munosabatlarni anglashga xizmat qiluvchi keng qamrovli fikriy an'anadir.

Bugungi globallashuv sharoitida insoniyat turli ma'naviy, axloqiy va ijtimoiy muammolarga duch kelmoqda. Bunday vaziyatda tarixiy falsafiy merosni chuqur o'rganish, uning insonparvarlik, adolat, ilm-ma'rifat va bag'rikenglik bilan bog'liq jihatlarini tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Islom falsafasining markaziy masalalaridan biri insonning ma'naviy va aqliy kamolotidir. Ushbu masala musulmon mutafakkirlarining asarlarida turli yo'nalishlarda tadqiq etilgan bo'lib, ularning qarashlari bugungi kunda ham falsafiy va tarbiyaviy ahamiyatini saqlab kelmoqda.

Asosiy qism

1. Islom falsafasining shakllanishi va asosiy xususiyatlari

Islom falsafasi musulmon dunyosida Qur’oni karim, hadislar, qadimgi yunon falsafasi va Sharq tafakkuri bilan o‘zaro munosabatlar jarayonida rivojlangan. Uning shakllanishida kalom, falsafa, tasavvuf va axloqiy tafakkur an’analari muhim rol o‘ynagan.

Islom falsafasida borliq va uning mohiyati, sababiyat, bilish nazariyasi, inson erkinligi, ruh va tana munosabati, ezgulik va yovuzlik kabi masalalar keng muhokama qilingan. Mutafakkirlar ushbu masalalarni aqliy tahlil, mantiqiy mushohada va diniy qarashlar asosida tushuntirishga intilganlar.

Islom falsafasining muhim xususiyatlaridan biri bilim va axloq o‘rtasidagi uzviy aloqaga e’tibor qaratilishidir. Bilim insonning nafaqat borliqni anglashi, balki o‘z xulq-atvorini takomillashtirishi va jamiyat oldidagi mas’uliyatini chuqur his etishiga ham xizmat qilishi lozim.

2. Abu Nasr Forobiy falsafasida inson kamoloti

Abu Nasr Forobiy Sharq falsafasining yirik namoyandalaridan biri bo‘lib, uning qarashlarida insonning baxt-saodatga erishishi, bilim olishi va jamiyatda munosib hayot kechirishi muhim o‘rin egallaydi.

Forobiyning “Fozil odamlar shahri” asarida adolatli jamiyat, yetuk rahbar va ma’naviy barkamol inson masalalari yoritilgan. Mutafakkirning qarashlariga ko‘ra, insonning haqiqiy kamoloti faqat moddiy farovonlik bilan belgilanmaydi. Bunda aqliy rivojlanish, axloqiy fazilatlar va ezgu maqsadlarga intilish ham muhim ahamiyatga ega.

Forobiy fozil jamiyatni insonlar bir-biriga yordam beradigan, umumiy ezgulikka intiladigan va baxt-saodatga erishishni ko‘zlaydigan jamiyat sifatida tasvirlaydi. Ushbu yondashuv inson kamolotini ijtimoiy muhitdan ajratib bo‘lmasligini ko‘rsatadi.

Mutafakkirning g‘oyalari bugungi kunda ham ta’lim-tarbiya, fuqarolik mas’uliyati, ijtimoiy adolat va ma’naviy yetuklik masalalarini o‘rganishda muhim nazariy manba bo‘lib xizmat qiladi.

3. Ibn Sino qarashlarida aql, bilim va axloqiy tarbiya

Abu Ali ibn Sino Sharq falsafasi, tibbiyoti va ilm-fani taraqqiyotiga ulkan hissa qo‘shgan mutafakkirdir. Uning falsafiy qarashlarida inson tabiati, ruh, bilish jarayoni va aqliy kamolot masalalari alohida o‘rin tutadi.

Ibn Sino insonning bilimga erishishida sezgi, tajriba va aqliy mushohadaning ahamiyatini tahlil qiladi. Uning fikriy merosida insonning borliqni anglashga intilishi va aqliy qobiliyatlarini rivojlantirishi kamolotning muhim shartlaridan biri sifatida namoyon bo‘ladi.

Mutafakkirning axloqiy qarashlari insonning o‘z xatti-harakatlarini nazorat qilishi, nafsni boshqarishi va oqilona hayot kechirishi bilan bog‘liq. Bu yondashuv shaxsning o‘z ustida ishlashi, bilim olishga intilishi va jamiyatda mas’uliyatli faoliyat yuritishi uchun muhim nazariy asos yaratadi.

Ibn Sino merosini zamonaviy nuqtayi nazardan o‘rganish ilmiy tafakkur, mustaqil fikrlash va ma’naviy tarbiyaning o‘zaro aloqalarini chuqurroq tushunishga yordam beradi.

4. Imom G‘azzoliy ta’limotida qalb tarbiyasi va axloqiy kamolot

Abu Homid G‘azzoliy islom tafakkurining yirik vakili bo‘lib, uning asarlarida axloq, qalb tarbiyasi, niyat, ixlos va insonning ichki dunyosini takomillashtirish masalalari keng yoritilgan.

G‘azzoliy insonning tashqi xatti-harakatlari bilan bir qatorda uning ichki ma’naviy holatiga ham katta e’tibor qaratadi. Uning qarashlariga ko‘ra, axloqiy yetuklik insonning o‘z nafsini anglash, salbiy odatlarni bartaraf etish va ezgu fazilatlarni shakllantirishga intilishi bilan chambarchas bog‘liq.

G‘azzoliy ilm va amal birligini muhim deb biladi. Ya’ni, bilim inson hayotida ijobiy o‘zgarishlarga olib kelishi, uning xulq-atvori va munosabatlarida namoyon bo‘lishi kerak. Bu fikr ilm olishning maqsadi faqat nazariy ma’lumotlarni o‘zlashtirish emas, balki insonning ma’naviy hayotini boyitish ham ekanini ko‘rsatadi.

Mazkur qarashlar zamonaviy ta’lim tizimida yoshlarning axloqiy mas’uliyatini, o‘zini anglash qobiliyatini va ijtimoiy munosabatlar madaniyatini rivojlantirish nuqtayi nazaridan ahamiyatlidir.

5. Islom falsafasining zamonaviy jamiyatdagi ahamiyati

Islom falsafasining tarixiy merosi bugungi kunda insonparvarlik, adolat, ilm-ma’rifat, halollik va o‘zaro hurmat kabi qadriyatlarni falsafiy jihatdan tahlil qilish imkonini beradi.

Birinchidan, ushbu meros insonning o‘z hayoti va xatti-harakatlari uchun mas’uliyatini anglashiga yordam beradi. Ikkinchidan, u bilim va axloqning o‘zaro aloqasini ochib berib, ilmiy taraqqiyotning ma’naviy mezonlar bilan uyg‘unligini muhokama qilishga zamin yaratadi. Uchinchidan, Forobiy ilgari surgan fozil jamiyat g‘oyasi ijtimoiy hamkorlik, adolat va umumiy manfaat masalalarini o‘rganishda muhim falsafiy ahamiyat kasb etadi.

Shu bilan birga, Islom falsafasi tarixini o‘rganishda turli mutafakkirlarning qarashlarini bir-biridan farqlash, ularning yashagan davri va ilmiy muhitini hisobga olish lozim. Chunki islom tafakkuri yagona va o‘zgarmas qarashlar majmuasi emas, balki turli maktablar, bahslar va intellektual an’analarni qamrab olgan murakkab tarixiy hodisadir.

Shunday ekan, Islom falsafasini zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida o‘rganish tarixiy merosni xolis baholash, yosh avlodning falsafiy tafakkurini rivojlantirish va ma’naviy qadriyatlarning mazmunini chuqur anglashga xizmat qiladi.

Xulosa

Islom falsafasi insonning borliqdagi o‘rni, bilimning mohiyati, axloqiy mas’uliyat va baxt-saodat masalalarini o‘rganishda muhim nazariy meros hisoblanadi. Forobiy, Ibn Sino va G‘azzoliy kabi mutafakkirlarning qarashlari inson kamolotining aqliy, axloqiy va ma’naviy jihatlarini turli nuqtayi nazarlardan yoritib beradi.

Tahlil natijalari shuni ko‘rsatadiki, insonning yetukligi faqat bilim yoki moddiy imkoniyatlar bilan cheklanmaydi. U aql, axloq, o‘zini anglash va jamiyat oldidagi mas’uliyat kabi omillar bilan ham bog‘liq. Shu jihatdan Islom falsafasining inson kamoloti haqidagi g‘oyalari zamonaviy falsafiy tadqiqotlar, ma’naviy tarbiya va ijtimoiy munosabatlarni anglashda muhim ahamiyatga ega.

Islom falsafiy merosini chuqur va xolis o‘rganish tarixiy tafakkur an’analarini asrab-avaylash, ilmiy dunyoqarashni rivojlantirish hamda umuminsoniy qadriyatlarni teran anglashga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Forobiy, Abu Nasr. *Fozil odamlar shahri*. — Toshkent: turli nashrlar.
2. Ibn Sino, Abu Ali. *Donishnoma*. — Turli nashrlar.
3. G‘azzoliy, Abu Homid. *Ihyo ulum ad-din*. — Turli nashrlar.
4. Qur’oni karim.
5. Falsafa asoslari: oliy ta’lim muassasalari uchun darslik va o‘quv qo‘llanmalar.
6. Islom falsafasi tarixi va Sharq mutafakkirlari merosiga oid ilmiy tadqiqotlar.